

streek, stad of dorp door de tijden heen is nooit een eenvoudige zaak, zeker niet als deze beschrijving bedoeld is gelezen te worden door een breed publiek, zoals dat heet. De auteurs zijn daar echter goed in geslaagd. Het boek is zonder meer informatief voor iedereen die in de geschiedenis van Westerwolde geïnteresseerd is, en bovendien zeer leesbaar. De stof beslaat een tijdsspanne die reikt van de Middeleeuwen tot in onze tijd. Zij is verdeeld over drie delen, waarvan het eerste de ontwikkelingen op het gebied van bestuur en rechtspraak in de periode vóór 1594, het jaar van de Reductie, beschrijft. Het tweede handelt over de periode 1594-1798, toen Westerwolde — althans tot 1795 — de status van generaliteitsland bezat en het derde over de periode 1798 tot heden. Dit laatste laat de bestuursstructuur van Westerwolde zien in de tijd van achtereenvolgens de Bataafse Republiek, het koninkrijk Holland, het Franse keizerrijk en uiteindelijk het Koninkrijk der Nederlanden. Het boek bevat mede een lijst van geraadpleegde (archivalische) bronnen en één van geraadpleegde literatuur. Een register ontbreekt.

Bij de beschrijving van de ontwikkelingen op het terrein van bestuur en rechtspraak in Westerwolde komt een veelvoud van onderwerpen aan de orde, zoals het optreden van het hoofdclingen geslacht Addinga, de inlijving van het gebied bij de erflanden van Karel V, en de gang van zaken bij de verkoop en doorverkoop van de heerlijkheid in 1616/1617 en 1619, waarbij uiteindelijk de stad Groningen de eigendom verwierf. Soms gaan de schrijvers echter wel heel snel door een onderwerp heen. Zo wordt op pagina 10 even melding gemaakt van het feit dat Westerwolde in de dertiende eeuw zeer waarschijnlijk deel uitmaakte van de bezittingen van de graven van Ravensberg, zonder dat nader wordt uitgelegd wie dat waren, en zo wordt de lezer op pagina 21 plotseling geconfronteerd met een functionaris die drost heet, zonder dat deze functie nader wordt geïntroduceerd.

Daarnaast zijn er een aantal zaken waar men een vraagteken bij kan zetten. Was er bijvoorbeeld in 1447 al sprake van luitenant en hoofdmannen in Groningen (14)? De functie hangt immers samen met het stadhouderschap van de provincie en dat was nog niet aan de orde. Op pagina 44 wordt bij de bespreking van de verschillen tussen het Westerwoldinger Landrecht van 1470 en dat van 1567 de indruk gewekt, dat het oude landszegel waarvan in het eerste Landrecht gesproken wordt min of meer hetzelfde was als het 'herenzegel' van het tweede. Dit lijkt me toch niet het geval. Een ander punt is de soms node gemiste uitleg van oude woorden of zinnen uit oude teksten. Wat is bijvoorbeeld 'een ijpers rock, unde ijpers hoycke, und enen romundischen rock' zoals genoemd op pagina 48? In een boek dat gericht is op een breed publiek zou men hiervan toch een vertaling of enige uitleg mogen verwachten.

Onlangs deze en andere punten is dit boek als geheel toch zeer de moeite waard, mede omdat het de ontwikkelingen tot in onze tijd doortrekt.

B. S. Hempenius-van Dijk

1 J. J. Delvigne, G. J. Koopmans, *Het landschap* (De geschiedenis van Westerwolde 1; Groningen, 1991).

S. Dauchy, Ph. Sueur, ed., *La route. Actes des journées internationales tenues à Enghien-les-Bains du 13 au 15 mai 1994* (Lille: Centre d'histoire judiciaire, 1995, 206 blz., Ff130,-, ISBN 2910114015); S. Dauchy, S. Humbert, J.-P. Royer, ed., *Le juge de paix. Nouvelles contributions européennes. Actes de la table ronde tenue à Lille, le 22 mars 1993* (Lille: Centre d'histoire judiciaire, 1995, v+ 181 blz., Ff 130,-, ISBN 2 91011402 3).

Het Centre d'histoire judiciaire te Rijsel, onder leiding van Jean-Pierre Royer, heeft gastvrijheid verleend aan de acta van de jaarvergadering der Société d'histoire du droit et des institutions

des pays flamands, picards et wallons, welke de laatste tijd met bekwame spoed gepubliceerd plegen te worden (vgl. laatstelijk *BMGN*, CXI (1996) 219). In 1994 werd een thema aan de orde gesteld dat nog maar zelden rechtshistorisch of rechtsvergelijkend onderzoek heeft geïnspireerd. Van de tien bijdragen noem ik speciaal: P. van Peteghem, 'Le comte en route dans les Pays-Bas au Moyen-Age. Aspects juridiques de ses jours de repos' (53-72) waarin hij de vormen en modaliteiten van een *droit de gîte* onderzoekt, dat de (stedelijke) onderdanen verplichtte hun bezoekende vorst te onthalen. J.-L. Lefebvre besteedt aandacht aan de 'vrede' die de vorst op zijn wegen beval en aan de gevolgen van de schending van de openbare orde aldaar in zijn 'Les chemins royaux, chemins de l'honneur dans les pays de Liège, Luxembourg, Namur et autres du XIVe au XVIe siècles' (33-56). Twee substantiële bijdragen zijn gewijd aan strafrechtelijke aspecten op en langs de weg: J. Lorgnier, 'Le vol sur grands chemins: un acte de violence portant atteinte à la sûreté publique' (57-103) waarin de maréchaussée van Vlaanderen en haar bevoegdheden rond 1700 centraal worden gesteld. X. Rousseaux bespreekt de open neergang van de bedevaart als gerechtelijk opgelegde straf in de stad Nijvel 'Partir ou payer: le pèlerinage à Nivelles (XVe-XVIIe siècle)' (105-140). In plaats van de weinig zeggende samenvattingen van nog drie voordrachten (203-207) hadden de overschietende blanco bladzijden (200-208) beter gebruikt kunnen worden voor een onontbeerlijke index.

De instelling van de vrederechter blijft de rechtshistorische gemoederen bezighouden. Terecht, want vredemaker(s) en kantonrechter behoren tot een bepaalde rechtspolitieke mentaliteit. Het is de revolutionaire Assemblée nationale constituante geweest die de vrederechter in de Franse rechterlijke organisatie opnam als een beslechter van kleine zaken die slechts oordeelde op basis van 'billijkheid'. Dankzij de Franse expansie zijn ook andere 'bevrijde' landen en volken de zegen van deze institutie — dus niet alleen de guillotines — deelachtig geworden. Sylvie Humbert-Convain bespreekt het functioneren van de vrederechter in Vlaanderen: 'Des appeaseurs aux juges de paix. Une continuité en Flandre' (5-30). Zij ziet de vrederechter minder als revolutionaire, door een geschriftje van Voltaire geïnspireerde, instelling dan haar Rotterdamse promotor Chr. M. G. ten Raa die in 'Les origines du juge de paix' (31-66) vasthoudt aan zijn in 1972 gelanceerde opinie dat de vrederechter naar aard en intentie fundamenteel verschilt van de aloude basistaak van de rechter: optreden als 'verzoener'. Mw. Emese von Bóné, eveneens een promovenda van Ten Raa, behandelt de vrederechter in relatie tot de plaats van de vrouw in de familieraad — ook al een mislukte schepping van het revolutionaire idealisme, dat overigens sterk was geïnspireerd door diep wantrouwen tegen juristen in het algemeen en de rechterlijke macht in het bijzonder: 'Le juge de paix et la place de la femme dans le conseil de famille aux Pays-Bas au 19e siècle' (143-153). Over de eerste decennia van de professie onder een eigen Belgische overheid schrijft J.-P. Nandrin 'La justice de paix en Belgique de 1830 à 1848. Les raisons et les effets d'une professionnalisation' (155-166). Mw. Humbert besluit de bundel met een nuttige bibliografie van de literatuur over de vrederechter in Frankrijk, België en Nederland. Ook hier ontbreekt jammer genoeg een register.

A. H. Huussen jr.

J. Jobse-van Putten, *Eenvoudig maar voedzaam. Cultuurgeschiedenis van de dagelijkse maaltijd in Nederland* (Memoria. Cultuur- en mentaliteitshistorische studies over de Nederlanden; Nijmegen: SUN, Amsterdam: P. J. Meertens-Instituut, 1995, 573 blz., f49,50, ISBN 90 6168 427 7).

De omvangrijke studie die mevrouw Jobse-Van Putten onder de voor Bommel-fans leuke titel